

PRVA SVETOVNA VOJNA IZ ŽUPNIJSKIH KRONIK

Župnijske kronike so enkrat en vir tudi za lokalno politično, gospodarsko in socialno zgodovino, vsekakor pa za zgodovino vsakdana. S tega zornega kota so pomembne tudi za prvo svetovno vojno. Pomena pisanja kronik v tem času so se zavedali že sodobniki. Josip Somrek je v *Voditelju v bogoslovnih vedah* objavil dva članka¹ o pomenu pisanja župnijskih kronik med vojno. *Za vsako župnijo so zdaj zgodovinsko važni dnevi. Mnogo se zgodi, kar bo poznejše rodove zanimalo, kar ne bo imelo samo zgodovinskega pomena, ampak bo tudi dobro služilo apologetskemu namenu...*, je zapisal leta 1915. Naslednje leto pa: *V pomenljivih vojskinih časih je treba marsikaj zapisati v župnijsko kroniko. Za poznejše rodove bodo ti zapiski velikega pomena...* Župniki naj bi zabeležili, koliko župljanov je bilo poklicanih v vojsko in kakšna je bila njihova usoda. Za zgled je postavil Nemčijo, kjer so za župnijske urade natisnili posebne obrazce, ki so jih izpolnjevali kronisti. Večji poudarek bi morali nameniti še vprašanju dušnega pastirstva in karitativnega delovanja v župniji.

Vseh kronik, iz katerih citatov je nastal pričujoči članek, je bilo petnajst. Nanašale so se na trinajst župnij: **Gorenja vas – Trata** (župnik Jožef Brajec), **Javorje** (župnik Josip Klopčič – pisal od 15. novembra 1915), **Reteče** (župnik Janez Meršolj), **Selca** (*»Spomenica župnije sv. Petra apostola v Selcih«*, župnik Janez Kepec), **Sora** (župnik Fran S. Finžgar; do zač. aprila 1918), **Sorica** (župnik Janez Mikuž), **Stara Loka** (dekan in župnik Matija Mrak), **Stražišče – Šmartno** (kroniko – *»Zapisnik spomina vrednih reči«* – do začetka leta 1916 pisal župnik Alojz Šarec, za leti 1916 in 1917 manjka, za leto 1918 je vir *Zapisnik Marijine družbe*, pisal kaplan Martin Dimnik), **Sv. Lenart** (župnik Janez Langerholz – pisal od 5. marca 1916), **Škofja Loka** [kronika kapucinskega samostana (od leta 1915, ko je prišel kot begunec iz Gorice, pisal o. Oton Kocjan; za leto 1914 je pisana retrospektivno) in oznanilne knjige župnije Škofja Loka 1916–1918 (župnik Avguštin Šinkovec)], **Žabnica** (župnik Karel Čik), **Železniki** (samo do konca leta 1916; župnik Valentin Marčič), **Žiri** (župnik Jožef Logar). Po obsežnosti in kvaliteti podatkov izstopajo kronike v Selcih, Sorici, Retečah, Žabnici, Sori in Stari Loki. Malo manj obsežne v podatkih o prvi svetovni vojni so kronike pri Sv. Lenartu, v Stražišču in kapucinska kronika. Žirovska in železnikarska kronika sta pisani retrospektivno in sta nepopolni. Župnik Marčič v Železnikih je nameraval kroniko napisati po koncu vojne, vendar obljube potem, ko je leta 1919 odšel v Mavčiče, ni izpolnil. Gorenjevaška in javorska podajata samo fragmente vojnega dogajanja.

Župnije

Župna in upravna razdelitev krajev se nista pokrivali. Ker se podatki iz kronik nanašajo na župnije, je potrebno navesti, katere kraje so posamezne župnije obsegale.

Župnija Bukovščica: Bukovščica, Čepulje, Knape, Lavtarski Vrh, Potok, Pozirno, Strmica; **župnija Dražgoše:** Dražgoše; **župnija Javorje:** Četena Ravan, Dolenčice, Dolenja Ravan, Dolenja Žetina, Gorenja Ravan, Gorenja Žetina, Jarčje Brdo, Javorje, Krivo Brdo, Mlaka, Murave, Podvrh, Zapreval; **župnija Leskoviča:** Davča*, Debeni, Kopačnica, Leskoviča, Robidnica, Studor; **župnija Lučine:** Bačne, Brebovnica, Dolge Njive, Goli Vrh – Sui Dol, Lučine, Prelesje, Zadobje; **župnija Nova Oselica:** Koprivnik, Laniše, Nova Oselica, Podjelovo Brdo, Sovodenj; **župnija Poljane:** Bačne, Bukov Vrh, Čabrače, Delnice, Dobje, Dolenje Brdo, Gabrška Gora, Gorenje Brdo, Hotavlje, Jazbine, Jelovica, Kovski Vrh, Kremenk, Log, Lom, Lovsko Brdo, Malenski Vrh, Podobeno, Poljane, Predmost, Smoldno, Srednja vas, Suša, Vinharje, Visoko, Volaka, Volča, Zakobiljek, Žabja vas; **župnija Reteče:** Godešič, Gorenja vas, Reteče, Zg. Senica; **župnija Selca:** Bukovica, Češnjica, Dolenja vas, Golica, Jamnik, Kališe, Lajše, Martinj Vrh*, Nemilje, Njivica, Ojstri vrh*, Podblica, Podlonk, Praprotno, Prtovč, Rovte*, Rudno, Selca, Sp. Luša, Smoleva, Stirpnik, Studeno, Sv. Tomaž, Ševlje, Škovine*, Topole, Zabrekve; **župnija Sora:** Dol, Draga, Gosteče, Sora, (in kraji v občini Medvode); **župnija Sorica:** Davča*, Podporezen, Ravne, Sp. Sorica, Sp. Danje, Torka, Zabrdo, Zg. Sorica, Zg. Danje; **župnija Stara Loka:** Binkelj, Crngrob, Grenc, Križna Gora, Moškrin, Papirnica, Pevno, Planica, Stara Loka, Stari Dvor, Sv. Duh, Trnje, Vešter, Virlog, Virmaše; **župnija Stara Oselica:** Fužine, Hobovše, Kladije, Podgora, Stara Oselica, Trebija; **župnija Stražišče – Šmartno:** Pševo, Sr. Bitnje, Stražišče, Zg. Bitnje...² **župnija Sv. Lenart:** Debelo Brdo, Dragobaček, Hodice, Martinj Vrh,* Ojstri Vrh*, Podboršt, Rastovke, Ravni, Rovt*, Sv. Lenart, Za Hribom, Zakrasje, Zg. Luša; **župnija Škofja Loka:** Bodovlje, Breznica, Brode, Gabrk, Gabrovo, Hosta, Lipica, Log, Podpulfra, Puštal, Pungert, Sopotnica, Staniše, Suha, Sv. Andrej, Sv. Barbara, Sv. Florijan, Sv. Ožbolt, Sv. Petra hrib, Škofja Loka, Trata, Valtarski Vrh, Vincarje, Zminec; **župnija Trata (Gorenja vas):** Dolenja Dobrava, Gorenja Dobrava, Gorenja vas, Hlavče Njive, Hotavlje, Sestranska vas, Solzeče na Hotavljah, Srednje Brdo, Todraž, Trata, Žirovski Vrh sv. Antona³, Žirovski Vrh sv. Urbana⁴; **župnija Zali log:** Davča*, Martinj Vrh*, Osojnik, Potok, Zala, Zali log; **župnija Žabnica:** Dorfjarje, Forme, Sp. Bitnje, Šutna; **župnija Žabnica:** Jesenovec, Martinj Vrh*, Železniki; **župnija Žiri:** Brekovce, Breznica, Dobračeva, Dol, Vrsnik, Goropeke, Izgorje, Jarčja Dolina, Javorjev Dol, Koprivnik, Ledinica, Mrzli Vrh, Nova vas, Opale, Osojnica, Podklanec, Račeva, Ravne, Selo, Sovra, Stara vas, Zabrežnik, Zg. Vrsnik, Žiri, Žirovnica, Žirovski Vrh.

Leto 1914

...tega leta se je pa začela strašna svetovna vojna z napovedjo vojske Avstrije in Nemčije – Srbiji z motivacijo, da dobi zadoščenje za po Srbiji

* Kraj spada k dvema ali celo k trem župnijam (npr. Martinj Vrh).

inscenirani politični umor avstrijskega prestolonaslednika nadvojvode Franca Ferdinanda in njegove soproge Sofije kneginje Hohenberg v Sarajevu dne 28. junija. S to vojno napovedjo se je zanetil vojni požar po celi Evropi, država za državo je napovedala vojsko tema centralnima vevlastima, le par jih je še ostalo na njeni strani ali nevtralnih, končno je tudi Amerika jima napovedala vojsko. Neštevilnim krepkim možem in mladeničem je kot vojakom na bojnih poljanah končala ta svetovna morija njih nadobudno življenje in opustošila mnogo dežel, največ pa so morale pri tem trpeti poleg Francoske in Belgije slovanske dežele in njih ljudstvo...

(Kronika kapucinskega samostana)

Leta 1914 je bila huda zima. Snega je bilo sprva malo, od 27. januarja, ko je zapadel in so zabeležili najhujši mraz – minus 20° – pa je obležal na drevju še ves mesec. Tudi po Evropi je bilo mrzlo. Po Nemčiji in v Španiji so divjali viharji, na Češkem je bilo zaradi snega nekaj krajev odrezanih od sveta.

Vojna je visela v zraku že od začetka leta. Balkan je bil sod smodnika. Avstro-Ogrska monarhija se v dotedanji balkanski vojni ni vmešala. Pod svoj protektorat je vzela le Albanijo in tako onemogočila Srbiji dohod do morja. Potem ko je iz nje po drugi balkanski vojni pregnala Srbijo, jo je skupaj z Italijo varovala in oboroževala. Edina njena zaveznica na Balkanu – Romunija – je sodelovala v drugi balkanski vojni na strani Srbije in Grčije. Ogrožena Bolgarija, ki je bila napadena od sosed junija 1913 (druga balkanska vojna) in je premagana morala prositi za premirje, se je tudi vedno bolj nagibala k Avstro-Ogrski. Rusija se je priznavala za varuha balkanskih držav, predvsem Srbije. Medtem ko je bil avstrijski prestolonaslednik za zблиževanje z Rusijo (menil je, da se niti Avstrija niti Rusija ne smeta zaplesti v vojno, dokler ne rešita notranjih problemov) in se celo navduševal nad obnovitvijo nekdanjega zavezništva v obliki alianse, je uradna zunanja politika Franca Jožefa dvomila v možnost povezave obeh velesil. Franc Ferdinand je hotel pridobiti Rusijo zato, da bi lahko v miru obračunal z nezanesljivo zaveznico Italijo. Srbija se je zavedala, da bi izguba zaveznice Rusije pomenila konec njene ekspanzionistične politike in celo njeno vključitev v donavsko monarhijo. Franc Ferdinand je zato zanjo pomenil resno nevarnost.

Časopisi so spomladi 1914 poročali, da je Rusija tako pomnožila svojo armado, da je bila le-ta številčnejša kot avstroogrška, nemška in italijanska skupaj. V začetku aprila je na mejo z Avstro-Ogrsko premestila 14 armadnih zborov z milijon štiristotisoč možmi. Sredi aprila je Gorenjec zapisal: *Struna je vedno bolj napeta. Razmere postajajo neznosne. Ni drugega slišati, kakor o dovoljevanju kreditov za vojne potrebščine. Za gorami se čuje že otlo gromenje. Huda ura se bliža. Napovedi so bile, da bo začelo pokati med Avstro-Ogrsko in Rusijo.*

Na Kranjskem so bile decembra 1913 deželnozborske volitve: prvega je volila splošna kurija, devetega pa davkopllačevalci v kmečkih občinah. V Žabnici so standardno zmagali liberalni kandidati, prav tako v Škofji Loki. V Selški dolini premočno zmagajo klerikalci. Podobno je bilo v Poljanski dolini. Tam so bili klerikalci od liberalcev najbolj ogroženi v Poljanah. V kmečkih občinah sta kandidata SLS Franc Demšar iz Češnjice in Ivan Zabret iz Bobovka prepričljivo zmagala v vseh občinah škofjeloškega volilnega

okrajja. Najbolj trdo jima je šlo v Železnikih (37 : 34 glasov). V mestni občini Škofja Loka je klerikalni kandidat Sušnik premagal liberalnega Trillerja. Januarja 1914 je nato Slovenski Narod pisal o nepravilnostih na volišču v Škofji Loki, Gorenjec pa je očital isto za volišče v Kranju (kjer je zmagal Triller).

V Selcih so dobili leta 1914 pri elektrarni – zgrajeni leto prej – mlatilni stroj na elektriko, ki je mlet žito za celo Selško dolino. Januarja so prebivalci Selške doline s shoda Katoliškega političnega društva poslali resolucijo na deželni odbor, češ naj omogoči izpeljavo električne železnice po dolini. Bili so proti avtomobilski povezavi doline s svetom. Kljub temu je junija začel voziti avtomobil iz Škofje Loke do Železnikov, medtem ko se ideja o železnici ni uresničila. Soričani so se v tem času obrnili na župana, da bi jim v Ljubljani izposloval podporo za popravo poti. Že po izbruhu vojne si je stanje ogledala komisija za pota iz Ljubljane in povedala, da bi pot popravili, če bi bil mir. Malo pred vojno je bila končana cesta iz Gorenje vasi preko Lučin do Suhega Dola in naprej do Horjula. Februarja so poslanci Jarc, Zabret in Demšar vložili pri deželnem zboru predlog za preskrbo kranjsko-loške ravnine z vodo. Med drugim naj bi naredili vodovod tudi v občinah Stara Loka in Škofja Loka.

V občini Sora so regulirali reko Soro. Pri tem je veliko dela opravil – posebno po izbruhu vojne – tamkajšnji župnik Finžgar. V Gabrku v občini Zminec so nameravali zidati šolo. Poleg tega so se v vojnem letu kar v treh župnijah odločili za popravilo cerkve ali za zidavo: v Stražišču (Šmartin) so cerkev temeljito obnovili znotraj in zunaj, v Retečah so dozidali kapelico, v Sorici pa popravljali župnišče. Tik pred vojno je dobila cerkev v Žireh nova zvonova. Nakup novih orgel je preprečila vojna.

Avstroogrška vojaška godba leta 1917 na Mestnem trgu

Junij je bil deževen. Časopisi so poročali o zmedi na Balkanu, o nevarnosti vojne, o oboroževanju Evrope. 26. junija je Gorenjec priobčil vest o vojaških vajah v Bosni... *Navzoča sta tudi prestolonaslednik Franc Ferdinand in načelnik general. štaba baron Conrad. Naslednja številka (3. julija) je na naslovnici prinesla – podobno kot drugi časopisi v tem času – celostranski črno obrobljeni članek z naslovom:*

Prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand in njegova soproga vojvodinja Zofija Hohenburg – umorjena

Atentat

28. junij – osodepolni dan za Avstrijo! V Sarajevu sta bila umorjena od najetih morilcev prestolonaslednik Franc Ferdinand in soproga vojvodinja Hohenburška Sofija. Že zjutraj 29. junija se je strašna novica širila po fari. Ob 10. uri došla je uradno brzojavka c. kr. okrajnega glavarstva – dekanij-skemu uradu. Ljudstvu jo je pri popoldanski službi božji naznanil župnik. Vse je na glas zaihtelo po cerkvi. Po opravi so se ljudje zbirali po vaseh in klicali: »Ta umor mora Avstrija kaznovati, vojska bo«. **(Stara Loka)** V nedeljo dne 28. junija t. l. malo pred poldne sta bila Nj. ces. in kralj. Visokost avstrijski nadvojvoda – prestolonaslednik Franc Ferdinand d'Este in njegova presvetla gospa soproga Nj. Visokost vojvodinja Zofija Hohenburg od nekega brezbožnega pozverinjenega divjaka srbske narodnosti iz sovražtva do katoliške Avstrije v Sarajevu ustreljena. Pred smrtnimi streli vržena bomba je zgrešila svoj cilj. **(Žabnica)** 25. 6. 1914 je padel v Sarajevu pod morilčevo roko prestolonaslednik Franc Ferdinand in njegova blaga soproga. Koliko smo stavili Slovenci in Hrvati nanj!...**(Sorica)** 28. 6. je bil v Sarajevu ustreljen prestolonaslednik od dijaka Principa. Obhajali žalovanje – ljudje jokali in se udeležili zadušnice – kot bi bila nedelja. Resnično dinastičen čut za pobožnega in vernega moža. **(Sora)** 28. junija zvečer je prišla do nas grozna novica o umoru prestolonaslednika Franc Ferdinanda in njegove soproge Sofije, ki so ga izvršili v Sarajevu srbski zarotniki Princip, Čabrilović i dr. Govorilo se je splošno, da je srbska vlada imela vmes svoje roke. Splošna žalost je nastala, posebno še med Slovenci, ker je bil umorjeni dober katoličan in – Jugoslovanom baje naklonjen. **(Stražišče)** 29. 6. na praznik sv. Petra je pred velikim opravičom prinesel župan brzojav okrajnega glavarstva, da sta avstrijski prestolonaslednik Franc Ferdinand in njegova soproga postala žrtev zlobnega napada v Sarajevu. **(Selca)**

Povsod so se opravljala mrtvaška opravila za umorjena – v Šmartinu je bila cerkev natlačeno polna. Še bolj kot žalost pa se je polotil ljudi strah »Kaj bo prišlo iz tega?« – tem bolj, ker smo vedeli, da so države evropske oborožene, in se je govorilo, da je Rusija že pred mesecem prikrito mobilizirala. Kakor težka soparica pred nevihto je tlačil ta strah ljudi, posebno ko je začela Avstrija tirjati od Srbije zadošččenja za umor. **(Stražišče)**

Mesec junij je potekal kakor tišina pred viharjem. **(Stara Loka)**

23. 7. pet minut pred poldnem je prišel silen vihar od juga proti severu, naredil precej škode; šel je menda s hitrico 140 km. (Ravno ta dan je dala Avstrija Srbiji ultimatum). **(Selca)**

Vojna

26. 7. 1914 – sv. Ane dan, nedelja – dan žalostnega spomina. Vso noč je razsajala huda nevihta – do 8. ure zjutraj. (**Stražišče**)

Vse je tiho – kakor bomba zadene ultimatum Avstrije – Srbiji. Na dan sv. Ane pred 6to mašo dobim obvestilo od poštarja, da Avstrija mobilizira vse moške – bivše vojake od l. 1872. Sam sem se stresel. Ko sem to oznanil, je nekaj žensk zajokalo. (**Sorica**) Nič hudega sluteč so šli zjutraj ljudje k sv. maši. Po maši prinesejo napoved vojske in razglas delne mobilizacije. Ljudje vsi zbegani, ženske jokajo, moški se odpravljajo na odhod. (**Selca**) Zjutraj 26. julija so po vseh vaseh viseli veliki lepaki in napovedovali vojno. (**Stara Loka**) Gruča pri gruči ljudij je stala na vasi in poprej tako tiha in prazna vas je postala naenkrat živahna... (**Reteče**) Ko pridem po končanem opravilu iz cerkve, pride v župnišče mlad mož iz Stražišča že v vojaški uniformi z novico, da je ukazana mobilizacija in da morajo vpoklicani prihodnji dan že oditi k vojakom. (**Stražišče**) Mobilizirani so bili vsi Jugoslovanski kori – zoper Srbijo. Učinek na ljudstvo je bil velikanski. Ženske so jokale med sv. mašo. (**Sora**) Včerajšna potrnost in neodločnost je prešla... (**Gorenja vas**) Nepopisno veselje je zavladelo ob napovedi vojske po našem cesarstvu in v par dneh je bila točno in gladko izvršena mobilizacija vojaštva. (**Žabnica**) Ljudstvo jo je navdušeno sprejelo s klicem: Na Srba gremo, da maščujemo nedolžno prelito kri. V par mesecih bomo zopet doma. (**Stara Loka**) V občinski sobi so se zglasili možje in fantje cel dopoldan – drugo jutro – 27. 7. – so morali že oditi. (**Stražišče**) Vojskino leto!... Bilo je veliko joka, ko je izšel na sv. Ane dan splošni mobilizacijski razglas. (**Železniki**)

Slovo vojakov

Poslovili smo se od odhajajočih, želeč jim slavno zmago nad sovražniki in da bi se kmalu vrnili. Ponedeljek zjutraj na vse zgodaj je pristopilo nekaj vojakov k sv. zakramentom, potem pa mnogi niso nič čakali poznejših vlakov, temveč navdušeni odrinili kar k prvemu vlaku zjutraj. (**Reteče**) 27. 7. Zgodaj zjutraj so se začeli voziti vojaki poklicani v orožje. Večinoma zelo korajžni meneč, da bo vojska trajala kvečjemu dva ali tri mesece. (**Selca**) Odšli so v ponedeljek, 27. julija v Ljubljano. Veliko jih je zgodaj v jutro prejelo sv. zakramente. (**Stara Loka**) Z muziko, s harmoniko so šli čez Ravtek na Petrovo brdo in prepevali: Regiment po cesti gre... Kaj si je zmisлил naš cesar, naš kralj... (**Sorica**)... v vojake vpoklicani so se med petjem in vriskanjem na lepo okrašenih vozovih odpeljali proti Škofji Loki. (**Gorenja vas**) Kolodvor Kranj in prostor pred njim je bil natlačen poln ljudstva. Prihajali so možje in fantje iz vseh občin, nekateri z godbo, pojoč, z zastavami. (**Stražišče**) To je bilo na železniški postaji veselega oriskanja pa tudi britkih solza! Težka je bila ločitev od žena in otrok, očetov in mater. Toda cesar kliče! (**Stara Loka**) Bilo je pač joku in žalosti, pa le pri onih, ki so doma ostali; odhajajoči so bili prepričani, da se v par mesecih zopet vrnejo – bilo je splošno prepričanje, da more vojska trajati pri sedanjem orožju le kratek čas. (**Stražišče**)

Cel dan so drdrali mimo vlaki, ljudstvo pa je dajalo stoječ ob progi vsak po svoje duška svojim čustvom. (**Reteče**) Z nenavadno točnostjo je izvršena

mobilizacija, Ljubljana je mrgolela vojaštva. **(Stražišče)** S svetim ognjem so hiteli vojniki v vojsko, kakršne še ni bilo; kar je pa doma ostalo, je vse tekmovalo po svojih najboljših močeh kakorkoli koristiti ljubljeni domovini. **(Žabnica)** Kmalo so začeli lepo z zelenjem in zastavicami ozaljšani vlaki prepeljevati vojake na odločene jim kraje. Zato se je število osebnih vlakov skrčilo in še ti so vozili silno počasi. Pričeli so voziti mimo nas avtomobili v Ljubljano in sicer po dvakrat na dan in tedaj smo imeli lepo priložnost hitro in lahko priti v Ljubljano in nazaj. **(Reteče)** V Ljubljano si mogel le peš, z vozom, pozneje so vpeljali avtomobil. Mostovi, železnice so bile zastražene. Na kolodvoru Kranj je bila cela stotnja črnovojnikov⁵, ki je imela nalog stražiti železnico. Vlaki so vozili vojaške reči s predpisano hitrostjo – zelo počasi. **(Stražišče)** V Ljubljano se je prišlo najlože po avtomobilu. **(Selca)**

Na bojišču

Vojska s Srbijo ni ostala osamljena. 31. julija napove mobilizacijo Rusija v pomoč Srbiji, istega dne tudi Nemčija v pomoč Avstriji. 1. 8. mobilizacija na Francoskem – tako so sledile tudi vojne napovedi. Kmalu je bilo kakih 20 držav med seboj v boju. **(Stražišče)**

III. bojni kor⁶ s slovenskimi polki se je odpeljal v Galicijo na rusko mejo, mlajši črnovojniki so odšli v Bosno nad Srba, starejši pa so zastražili železniške proge. 21. avgusta je bila velika bitka okoli Levova.⁷ Sovražna

Razkuževalni vojaški voz med 1. svetovno vojno za razkuževanje oblačil, povojev ipd.

premoč je vrgla naše nazaj. Domači 17. pešpolk je imel silno veliko mrtvih in ranjenih. Ti so pripovedovali, da jih je železnični vlak pripeljal kar v sredo ognja. Na to so bili potisnjeni v neko močvirje, kjer jih je veliko našlo smrt. **(Stara Loka)** V drugi polovici avgusta je odšlo vojaštvo proti sovražniku v Galicijo, kamor je vdrl Rus. Kako so potekali boji tamkaj in v Srbiji, nismo zvedeli mnogo. Slovenec je sicer izhajal dvakrat na dan in je prinašal z velikimi črkami novice iz bojnega polja, pa te novice so nam povedale le toliko, kolikor so poveljniki hoteli povedati. O zmagah se je poročalo pretirano, naši porazi so se zakrivali ali zmanjševali. Le čez več časa so prodrle k nam nesrečne novice o porazih v Galiciji, posebno ko so začeli prihajati celi vlaki beguncev iz Galicije, pozneje iz Dalmacije, smo zvedeli, da Avstriji na bojnem polju trdo gre. **(Stražišče)** 15. september. Vojaki iz naše župnije se bojujejo večinoma v Galiciji in pišejo svojim domačim, da so živi in zdravi, drugega menda ne smejo pisati. **(Gorenja vas)** Začetka prihajajo dobre vesti iz Galicije, potem pa vedno bolj žalostne. Slovenski fantje se odlikujejo, vsem so ostali dobro v spominu imena Golagora, Grodek, Volčja dolina⁸, Ravaruska, skoro povsod zmagajo, pa se morajo umikati po blatnih potih galiških, lačni, preganjani od kozakov; jedo surov krompir, surovo zelje, celo storže, pa jim nič ne škoduje. Koncem oktobra prestopi Turčija na našo stran – začno se boji za Dardanele. Avstrijska vojska se umakne po težkih bojih v Karpatih. Rus zasede skoro celo Galicijo. O vseh svetih prosi sv. Oče, naj se vojskujoče države sporazumejo brez krvoprelitja, pa govori gluhim ušesom. Nemčija prodre čez Belgijo blizu Pariza; tudi en Sorčan Franc Golija iz Zg. Sorice 31 je pri avstrijski⁹ artileriji, ki pomaga podirati močne belgijske trdnjave in potem gre na Francosko; obstreljeval je Maubeuge¹⁰. Zima nastopi ostra, vendar boji se nadaljujejo. Rusi silijo na Ogorsko, grozno se bijejo za prelaz Duklo; Nemci so potisnjeni iz Rusko-Poljskega. **(Sorica)** November. Bile so se strašne bitke tako na severnem kot južnem bojišču. V Srbijo so naši zmagovito prodrli. **(Stara Loka)** Srbi so vdrl v Bosno in Slavonijo; naši so jih vrgli nazaj in vdrl v Srbijo. Vzeli so tudi Belgrad. 2. 12. 1914 se je na ukaz slavilo zavzetje Belgrada. Po mestih so razobešali zastave, zvečer je bilo slovesno zvonjenje, streljanje, serenade. Ko smo tako slovesno praznovali zavzetje Belgrada, pa so bili Srbi isti dan že zopet nazaj v Belgradu. Naši so bili hudo tepeni, veliko vjetih. **(Stražišče)** 2. 12. – 67-letnica vladanja Fr. Jožefa¹¹. Stara Loka je v zastavah. Zvečer okrog 9^h – grmenje topov se sliši iz Ljubljane. Ne vemo, kaj to pomeni. Drugi dan se bliskoma širi radostna novica: Belgrad je padel! Živio! Srb je dobil plačilo za umor prestolonaslednika!... Štiri dni pozneje (6. 12.) je bil Beograd spet v srbskih rokah. Danes veselje, jutri žalost. Grozovita vojska, kdaj te bode konec. **(Stara Loka)**

Povodom vojske je bilo iz naše župnije pozvanih k vojakom ca. 40 mož in mladeničev. **(Žabnica)** Takoj na prvi klic cesarjev moralo je 84 faranov pod orožje...¹² **(Stara Loka)**... tudi mlajši patri so bili vpoklicani kot »Feldpatri« ali vojni kurati v vojno... Iz našega škofjeloškega samostana je moral koj prvi dan odriniti na vojsko – takoj v nedeljo, ko je bila vojska napovedana – brat lajik Štefan Jazbec, kuhar in vrtnar v tem samostanu. **(kapucinska kronika)**. 2. 8. splošna mobilizacija... **(Sora)** 2. 8. K vojakom odšlo 20 fantov, ki so bili potrjeni spomladi 1914. **(Selca)** 25. oktobra 1914 so bili novi nabori ter je zopet veliko jih moralo oditi v boj. **(Stražišče)** Cvet vojaštva pade v galiških ravninah in v karpatskih gorah. Začno se nova

Med 1. svetovno vojno je bila na Loškem gradu vojaška bolnišnica avstroogrške vojske

prebiranja 2. 12. v Loki, potrjeni vojaki morajo hitro odriniti pod orožje. **(Sorica)**

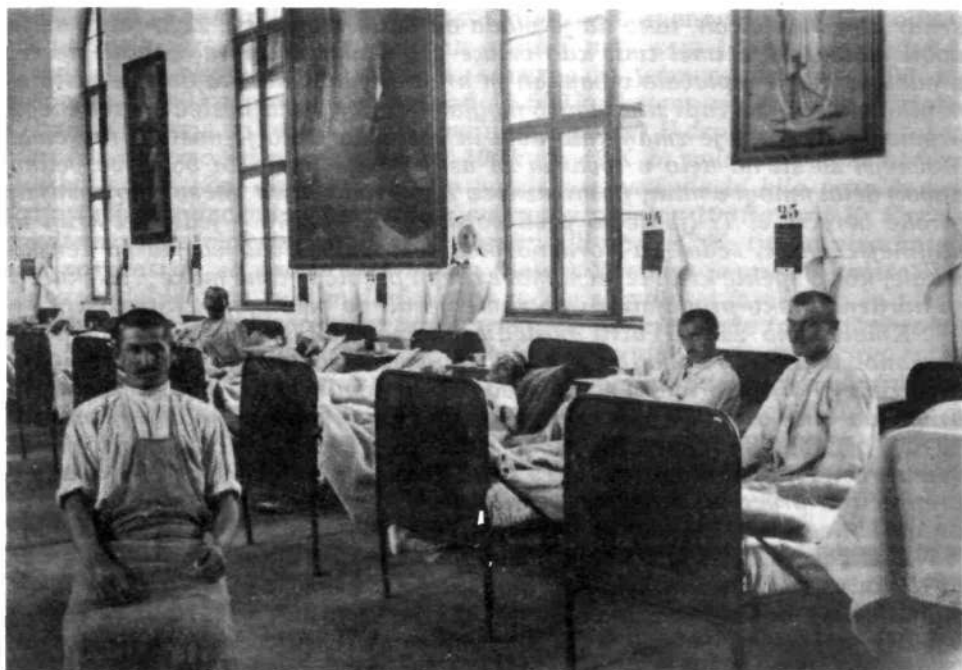
V avgustovskih bitkah na vzhodni fronti je veliko staroloških faranov prišlo v rusko ujetništvo. Novembra so se iz ruskega ujetništva začeli polagoma oglašati vjetniki, od katerih že več tednov ni bilo poročil. Domači so po pravici mislili, da so padli... Do konca tega meseca še nismo dobili obvestila, da bi bil kdo izmed Staroločanov padel na bojišču. Vsaj se je pa vsaki dan tudi veliko molilo... **(Stara Loka)** Prihajale so pa tudi vesti o ranjenih, ujetnikih in padlih – nestrpno so ljudje čakali »vojnih dopisnic«, s katerimi so vojaki sporočali domačim o svojem stanju. **(Stražišče)** Do 4. marca (1915, op. N. B) se še o nobenem ni sporočilo, da bi bil umrl v vojski. **(Reteče)** O par vojakih se je raznesel glas, da so padli na bojišču. Seveda je vsled tega v dotičnih hišah zavladala žalost. A začela so prihajati od dotičnih »mrtvih« vojakov pisma iz vjetništva, ki so pričala o življenju in zdravju vojakov, in žalost se je spremenila v veselje. **(Žabnica)**

Doma pa...

Vse se je postavilo pod vojaško oblast. Dekretov je deževalo. Oklicala se nagla sodba. Vse železnice zastražene. Promet omejen za civiliste. Vse nervozno! **(Sora)** Vojaki so odšli na fronto, doma pa so se pričele vsak večer v farni cerkvi prošnje za zmago našega orožja. Molil se je sv. Rožni venec

in litanije M. B. (Materie Božje, op. N. B.) ob nedeljah in praznikih pa so odhajale iz domače in mestne fare procesije v Crngrob, kamor se v stiski in sili od predavnih dni zaupno zatekajo Staroločani Materi Božji za pomoč. Prav veliko se je molilo za časa vojske. Pomnožilo se je tudi prejetje sv. zakramentov. A tisti, ki pred vojsko niso znali moliti, se tudi med vojsko niso naučili. **(Stara Loka)** Kardinal Pfiffl je izdal pastirsko pismo, s katerim odreja molitvene ure pred Najsvetejšim. Po vsaki maši naj se moli po 3 Očenaše in Češčene Marije za cesarja, armado in domovino. **(Stražišče)** Verniki so pričeli pogosteje prejemati zakramente. Zvečer smo se začeli po končanem delu zbirati v cerkvi k molitvam za srečen izid vojske. Pri tej privatni pobožnosti molimo rožni venec, litanije, molitev ob času vojske. Ta molitev se je razdelila med vernike, kmalo so jo znali na pamet in molimo jo skupno. Tudi na Godešiču imajo tako zasebno pobožnost. **(Reteče)** Od sedaj naprej (začetka vojne, op. N. B.) pa do srede novembra je bila vsako nedeljo popoldne molitvena ura za srečen izid vojske. **(Selca)** V cerkvi so se začele opravljati redne molitve za srečen izid vojske, ljudstvo se je v govorih (v cerkvi) navduševalo za dej. krš. ljubezen, požrtvovalnost in zaupanje v božjo previdnost ter prečital in razložil (sem) poseben pastirski list presvetl. knezoškofa ljublj. v tem oziru. Naša stvar je pravična in sveta in zato bo Bog, Gospod bojnih trum, naklonil tudi zmago avstrijskemu orožju nad sovražniki. **(Žabnica)** Po cerkvah se je molilo za srečen izid vojske; vsak večer so se zbirali v ta namen ljudje po farnih cerkvah. Prirejale so se tudi procesije za mir – tako pri nas 10. avg. na Breg, 23. avg. k sv. Joštu, 30. avg. k sv. Uršuli.¹³ **(Stražišče)** 17. avgust. Danes na predvečer cesarjevega rojstnega dne se je pokazalo na poseben način navdušenje našega slovenskega naroda za visoko habsburško rodovino in njenega najvišjega zastopnika Franca Jožefa. Brez vsake agitacije so ljudje razsvetlili svoje hiše, razobesili zastave, zažgali kresove. Iz zvonika župne cerkve je zadonelo slavnostno pritrkavanje; ljudje so se ginjeni pozdravljali in si zagotavljali, da bo, in da mora Avstrija slavno zmagati in so želeli njenemu svivolasemu vladarju, da doživi končno zmago nad sovražniki svoje države. **(Gorenja vas)** Rojstni dan cesarjev – 18. 8. – se je letos posebno slovesno obhajal; na predvečer so goreli kresovi, pri sv. maši je bila cerkev polna. **(Stražišče)** 14. 9. Procesija iz farne cerkve v Sušo za srečen izid vojske. Tja so prišle tudi procesije iz Zaliloga, Sorice, Železnikov, Dražgoš, tako da so morali naši ostati povečini zunaj cerkve, ker smo prišli zadnji... Na rožnovenski pobožnosti, ki so jo z decembra prenesli na oktober, so molili za vojake in srečen izid vojske. Udeleževali so se v prav obilnem številu. Po posameznih vaseh so spravili skupaj denar, da so prinesli za sv. maše za vojake iz tiste vasi in srečen izid vojske. Te sv. maše smo opravljali ves čas pri rožnovenski pobožnosti... 4. 10. na rožnovensko nedeljo cel dan izpostavljeno Najsvetejše in se je ta dan po vsej Avstriji molilo za srečen izid avstrijskega orožja. Udeležba velika... 5. 10. procesija iz Češnjice na Prtovč, tam maša za srečen izid vojske in vojake. Tako velike procesije še ne pomnijo v tem hribu... Decembra v farni cerkvi vsak dan od 6–7 molitve pred sv. R. T. (Rešnjim telesom, op. N. B.) **(Selca)** 4. 10. – cel dan molitve pred Najsvetejšim po vsej škofiji – na god »presvetlega cesarja«. Molitve za zmago avst. orožja in mir. **(Stara Loka)**.

V prvih letih vojne smo priredili več javnih molitev za mir in srečen izid vojne. Kmalu po izbruhu smo vsi verniki dekanije Idrija napravili procesijo v Spodnjo Idrijo. Ljudstva zlasti Žirovcev je bilo zelo veliko. **(Žiri)**

Spalnica v spodnjih prostorih na Loškem gradu med 1. svetovno vojno

*Nekateri ljudje so za svojce pri vojakih prinašali tudi za sv. maše. Sploh se je pa v vojskinem času nekoliko več molilo, kot sicer... Za nagel in srečen izid vojske so se opravljale v cerkvi od preč. kn. šk. ordinariata ukazane molitve: vsak dan se je pri sv. maši vzela molitev **tempore belli** in vsako nedeljo in vsak praznik (od 1–2 popoldne tudi molitvena ura v ta namen) se je na prižnici molilo iz Cerkv. molitvenika »ob času vojske«,¹⁴ ravnotako tudi po litanijah. Dodali so se tudi posebni očenaši v omenjeni namen. Poleg tega je župnik vsak dan po sv. maši odmolil litanije z molitvami ob času vojske: ob ponedeljkih lit. Jez. imena (litanije Jezusovega imena, op. N. B.), ob torkih in četrtek lit. vseh svetnikov, ob sredah lit. sv. Jožefa, ob petkih lit. Jez. Srca (litanije Jezusovega Srca, op. N. B.) in ob sobotah lit. M. B. (litanije Matere Božje, op. N. B.) Vrhtega je molil vsak petek zvečer po angel. češčenju žalostni del rožnega venca v cerkvi. Žal, da je bila udeležba od strani vernikov precej pičila. **(Žabnica)** Organizacije v vojski so zaspale: udov ni. Drugega dela sila veliko. Pač pa so se pomnožile molitve, sv. obhajila. **(Sora)***

*Povsod je bil strah pred srbskimi izdajalci in vohuni – in pred srbskimi bombami. Raznesla se je govorica: pod Šmarjetno goro – za gradom Št. Peterstin leži granata, dva Srba sta jo položila. Nihče si ne upa blizu. Kaj je bilo? Navadna svinčena kroglja, kakor se rabijo za obešanje svetilk. **(Stražišče)***

Vojska je povzročila zmedo v gospodarskem oziru. Ljudje so se bali za denar. Zlasti novci, katerih je bilo prej obilo v prometu, so kar čez noč zginjali. Tudi srebrne novce so previdnejši začeli shranjevati: in dvigali so

denar po hranilnicah, tako da je vlada odredila moratorij. Zelo težko se je dobil denar, če je imel tudi kdo velike prihranke, je moral čakati mesec, preden se mu je izplačalo v bankah in hranilnicah. Sitarška obrt je zastala, ni bilo dobiti žime, tudi sita se niso mogla nikamor poslati vsled ustavljenega prometa. Sitarjem je zmanjkalo dela in zaslužka, zato je nastala revščina. Močnejši so šli na delo v tovarno za usnje, ki je imela za vojaštvo vedno dovolj dela, mnogi v mlin; posamezni so pa šli tudi prosit, ali so celo pošiljali otroke beračit... Ti ljudje so pred vojsko živeli dobro – jedli bel kruh iz najfinejše moke, sedaj pa koruzno moko. Pripovedovali so, da so ženske jokale, ko so spekle kruh iz ječmenove ali pa pšenične črne moke... Nekateri so koruzno moko prodajali ali pa zamenjevali za belo moko. **(Stražišče)**

Kmalu smo začeli čutiti posledice. Cena živil se je začela dvigati – posebno moke – ker so jo ljudje hiteli kupovat in so se z njo preveč zalagali. **(Stražišče)** Poljski pridelki so namreč vkljub ugodni letini tako nezaslišano dragi, da take draginje ljudje ne pomnijo. Tako stane 1 q (100 kg) pšenice 40 K, 1 q fižola (prepeličarja) ravno toliko, 1 q krompirja 9 K itd. (cene še vedno rastejo. Začetkom leta 1915 so se podvojile). Sicer je pa c. k. vlada v prepričitev prevelike draginje storila, kar je mogla. Pri nas je ta visoka draginja neopravičena, saj so razmere splošno skoraj normalne. **(Žabnica)**

Ljudi je skrbelo, kako bodo obdelali polje, ker toliko možkih delavcev ni doma. Obdelano je bilo pa še popred kakor druga leta. Pripomoglo je veliko lepo vreme. Po ravnem so še lahko obdelovali, po hribih se je bolj občutilo pomanjkanje možkih delovnih moči, zlasti v Podlonku in Stirpniku. **(Selca)** Pri poljskem delu so pomagali sosedje in sorodniki. Vse se je primerno lahko podelalo, tako da prve tedne hudih nasledkov vojske ni bilo čutiti. **(Stara Loka)** Skoro nobeno leto se ni žita tako malo pridelalo kakor letos, zrno je bilo slabo – nobeno leto pa ni bilo toliko sena. Nekateri so ga pridelali skoro za polovico več kakor pa drugokrat. Križ je, da je tudi krompirja malo. Zelje je precej obrodilo kakor tudi repa. **(Sorica)**

Kmetje so morali oddati za vojno tudi svoje konje, vozove in konjsko opremo. **(Stražišče)** Julija so začeli zelo nakupovati moko, tako da jo je zmanjkalo po vseh trgovinah. **(Selca)** Meseca avgusta se je zasnova pomožna akcija za »rudeči križ« in za podporo družin odpoklicanih. Odboru je načelovala domača grajšakinja Marija pl. Strahlova. Člani so bili: župnik, župan Gašper Triller, grajšak Karol pl. Strahl. Za »rudeči križ« se je nabralo 1000 K. **(Stara Loka)** Kakor povsod, smo tudi v naši župniji začeli nabirati za »Rudeči križ« in za podporo rodbinam vpoklicanih rezervistov. Kot prvo zbirko darov je tukajšnji župni urad poslal podružnici Rud. križa v Kranju znesek 145 K, za podporo družinam pa pomožnemu odboru za Starološko občino 52 K 10 h, za stražiško občino pa 4 K 20 h. **(Žabnica)** Povabil sem na posvetovanje zaradi nabiranja za »Rudeči križ« in »domačo podporo«. Navzoči so mi izročili namenjene darove in sklenili smo naj gre po par deklet pobirat v posamezne vasi;... nabralo se je: od udov R. K. skupaj 20 K, za Rud. križ 167,59 K, kot dom. podpora 55,61 K; skupaj 243,20 K. **(Reteče)** Vsako zadnjo nedeljo v mescu se je pobiralo za ranjence, vse druge nedelje in praznike pa za domače reveže in brezposelne. **(Stražišče)** Pomanjkanje med sitarji je vedno večje, ker delo stoji in ni zaslužka. Trpe posebno takšni, ki niso sposobni opravljati kako drugo delo. Izprosil sem od vlade 9000 K podpore za brezposelne sitarje. Sestavil se je odbor obstoječ iz župnika, kapelana, 1 obč. odbornika in učiteljice Kleinmayer. Prevezel je razdelitev

živil, ki so se nakupila za ta denar... Odbor se je imenoval »Pomožni odbor za preskrbo brezdelnih sitarjev« in je imel prvo sejo 13. decembra 1914. Razdelili so ok. 9600 kg pšenične, koruzne in ječmenove moke, 1000 kg ješprena, 1400 kg prosene kaše, nad 15.500 kg krompirja in 350 kg fižola. Ostanek denarja so razdelili v gotovini. **(Stražišče)** V drugi polovici oktobra naročilo skupno en vagon pšenice 100 kg à 42 K in poldrug vagon koruze 100 kg à 24 K. Žal nekateri še niso hoteli spoznati, da bi bilo prav še več kupiti. V zač. decembra naročili še en vagon pšenice 100 kg à 50 K. Ker so medtem prišle maksimirane cene, pšenici 100 kg à 42 K, ljudje niso hoteli več naročati in so ostali brez moke. **(Selca)** Zima se je začela oglašati... Žene in dekleta pa tudi male šolarice začele so po vsej fari šivati in plesti zimsko obleko. Obdarovani so bili v prvi vrsti domači, toda tudi c. kr. vojno oskrbni urad¹⁵ in rudeči križ sta dobila veliko darov. V cerkvi pa so se prirejale denarne zbirke kot božični in novoletni darovi za vojskujoče. Nabralo se je in odposlalo v Ljubljano pomožnemu odboru nad 200 K. **(Stara Loka)** Na dnevnem redu so bile vedno razne zbirke za razne vojne namene – za Rdeči križ, otroci hodijo v gozd nabirat listje robidnic (maline). Ljudje so začetkom radi prispevali, kmalu pa so zvedeli, da imajo vojaki od teh zbirk za Rdeči križ bore malo in prispevki so bili vedno manjši. **(Stražišče)**

Zakon iz leta 1912 določa državno preskrbnino svojcem vpoklicanih v vojsko: staršem, otrokom, bratom, sestram, če jih je vpoklicani v mirnem času podpiral. Prošnje se vlagajo pri županstvu. Podpore so bile precejšnje, toda denar je padal. Duhovščina je imela s temi prošnjami veliko dela, ker tajnika občina ni imela, župan pa je bil star in nesposoben. Tudi prošnje za

Operacijska soba v bolnišnici na Loškem gradu

dopust in oprostitev vpoklicanih so bile večinoma naprteno duhovnikom, posebno župnikom. **(Stražišče)** V tem mesecu (avgusta, op. N. B.) so se začele delati prošnje za preživljanje svojcev. Za vso faro so bile narejene v župnišču. Pisarili poleg mene: Izo Cankar⁶, ki je bil tu na počitnicah, g. kaplan. Ko so bile ene uslišane ene pa ne – se je razvila grozna zavist pri nekaterih – in vzrok je bil župnik, da je enim bolje naredil kot drugim. Delal ponovne prošnje – in letal k glavarstvu. Večina je dobila. **(Sora)** Svojcem vpoklicanih so se sestavljale prošnje za državno podporo. V veliki večini so bile ugodno rešene. Marsikatera družina je dobila več podpore, kot je odpoklicani zaslužil. **(Stara Loka)**

Pretilo nam pa hujši časi: časi nalezljivih kužnih bolezni. Proti kozam se je vršilo cepljenje dne 1. okt. t. l. (1914, op. N. B.). Dalo si je kože ponovno cepiti v naši župniji 198 ljudi, odrasčenih in otrok. Delo je opravil dr. Ivan Hubad, okrožni zdravnik iz Šk. Loke, sedaj v voj. službi, ki je pa dobil za ta posel potrebni dopust. A oglašata se v deželo že kolera in tifus, zanešena po vojaki iz bojišča in beguncih. *Libera nos Domine!* Še bo treba pomnožiti molitve, še delati pokoro. **(Žabnica)**

Do konca januarja t. l. (1915, op. N. B.) je bilo od presvet. knezoškofa ljubljanskega ukazano poslati potom dekan. urada na ordinariat poročilo o nastopnih točkah: Kaj je vsak duhovnik v vojskinem času storil? Kaj je dal v denarju sam? Kaj nabral in odposlal škofijstvu, Rudečemu križu? Kako je pomagal v raznih pomožnih odborih? Vsled tega je tukajšnji župnik poslal sledeče poročilo: V vojskinem času je tukajšnji župnik nabral v svoji župniji Žabnica 18 članov za podružnico Rudečega križa v Kranju. Napravil je po hišah v župniji in cerkvi zbirke darov za Rud. križ, podporo družinam vpoklicanih vojakov, vojno-oskrbovalni urad na Dunaju, begunce in božična darila vojakom. Ljudi je bodril z vnetimi besedami k požrtvovalnosti, radodarnosti, in dejanski ljubezni do bližnjega zasebno in v cerkvenih govorih. Obiskal je parkrat osebno vse begunce v župniji... se prepričal o njihovem položaju in potrebah, poročal tozadevno g. c. k okr. glavarju v Kranju ter jim šel na roko, kolikor se je dalo... Beguncem je nakupil obleko za 59 kron in jim jo razdelil. Delal je prošnje za podporo ženam vpoklicanih vojakov, jim pomagal pri pošiljanju denarja in obleke možem v vojsko, poizvedoval pri Rdečem križu za ranjenci. Sam osebno je daroval 394 K, skupaj je bilo zbranega 449,20 K. Enkrat je skupaj z dekanom Mrakom in starološkim županom Gašperjem Trillerjem obiskal begunce v župniji... **(Žabnica)**

Begunci

September 1914. V Galiciji se naša vojska umika. To spričujejo tudi trume galiških beguncev, ki so začele prihajati v deželo. Dne 16. septembra sta došla dva rusinska duhovnika: dr. Gregorij Lakota in dr. Basilij Penello. Prvi je dobil zavetišče v starološkem, drugi v škofjeloškem župnišču. Morala sta bežati iz Premysla¹⁷, ko je bila trdnjava evakuirana... Koncem meseca je prišlo nad 30 galiških beguncev, katere je županstvo naselilo pri Sv. Duhu, v Virmašah, Stari Loki in Trnju. Večinoma so bili revnih delavskih stanov. Vsega jim je manjkalo. Pomožni odbor je napravil zbirko po fari. Nabralo se je več voz obleke, posteljne oprave in živil. Med begunci je bilo nekaj

Rusinov, grško katoliškega obreda. Tem je dr. Lakota dne 7. oktobra v farni cerkvi prvokrat delil sv. obhajilo »sub utraque«.¹⁸ **(Stara Loka)** V našo župnijo je bilo teh beguncev (iz Galicije in Dalmacije, op. N. B.) z otroki vred doslej poslanih 32, ki so jih naselili po posameznih bolj praznih hišah. **(Žabnica)** V našo župnijo so prišle 4 rusinske družine (uniati) in ena srbska družina iz okolice Kotorske – pravoslavne vere. Pregnali so jih Črnogorci. Razdelilo je okrajno glavarstvo begunce na posamezne občine – župani so jim morali preskrbeti stanovanje in živež proti odškodnini, katero je dala vlada. V kulturi so ti rusinski in dalmatinski begunci daleč bili za domačim ljudstvom. Izmed Rusinov je le eden hodil v cerkev in tam pobožno molil. Najbolj so jim zamerili ljudje, ker niso hoteli prijeti za nobeno, niti najmanjše delo. **(Stražišće)** Že kmalu v začetku vojne so prišli prvi iz okolice Kotora v Dalmaciji. Bili so dobri, hvaležni, moralno neoporečni ljudje. Za delo pa jih domačini niso cenili in preveč gostobesedni so bili... Ostali so v Žireh (na Dobračevi pri Janezu Ježu) od jeseni 1914 do spomladi 1916. **(Žiri)** 1. oktobra smo dobili v občino Soro¹⁹ 42 beguncev. G. kaplan Poje se je zelo trudil zanje. Porazdelili smo jih po hišah. Bili so bedni: razcapani, bosí, ušivi. O Poljska, ki si žrla milijone – kam si jih dejala? V žepe Judov in grajščakov! Preprosil sem ljudi, da smo jih redili brezplačno in za državno podporo kupovali obleko in obutev. Dali smo zanje čez 600 kron; posteljnino in drugo pa še po vrhu. Nekateri so bili dobri, tudi delali so radi. Večina pa lenuhi – ki so zabavljali čez našo hrano, isto, ki so jo uživali gospodarji in se je večkrat čulo o njih: To je za svinje!

19. X. sem naprosil beguna Rusina Mijehkiga, da bi tu maševal in

Prihod kolone vojaških voz z moko pred uršulinski samostan v Škofji Loki novembra 1915

pridigoval. Toda begunci so ga bojkotirali – ker je Rusin – oni pa Poljaki.²⁰ Za cerkev se le malo menijo. Vzgoje sirote niso imeli nobene. Menda zato taka kazen vojske nad Poljsko. **(Sora)** Na jesen smo dobili v našo občino begunce – Ukrajince iz Galicije in okolice Stryjac Kaluša in Žydačova²¹, 32 po številu. Stanovali so na Kaplaniji in po privatnih hišah. Sami delovni ljudje. Parkrat je prišel k njim dr. Gregor Lakota, bivši špiritual iz Pšemisla. Imeli smo na ukrajinski Božič²² ob 4 h zjutraj peto sv. mašo v slovanskem obredu in ravno tako na sv. Treh kraljev dan²³ za naš kraj. To je naredila vojska. Meseca febr. 1915 so pa vsi odšli v Gmind²⁴ na Niže Avstrijsko. Zelo so se privadili na nas, težko so šli. **(Železniki)**

Notranji sovražniki

Prvo vojno leto so veliko trpeli Slovenci na Primorskem in na Štajerskem, kjer so jih Italijani oz. Nemci ovajali oblastem kot srbofile. Veliko so jih zaprli, tudi duhovnikov. Na Kranjskem tega preganjanja ni bilo – pa previden si moral biti v govorjenju... **(Stražišče)** V tistih dneh (okrog atentata 28. 6. 1914, op. N. B.) je neko nedeljo popoldan vzklikal po Dobračevi Oblak Tomaž iz Nove vasi (vulgo Primc) besede: »Eviva la rossa Italia«. Radi tega je bil potem na ljubljanskem gradu dva meseca v preiskovalnem zaporu. Pozneje je bil radi pijanosti in dušne zmedenosti oproščen... **(Žiri)** 20. 9. Organist Anton Tevž in Janez Verhunc, Fertičar iz Selc, sta bila odpeljana v preiskovalni zapor. Na Fertici sta pri večerji govorila o Srbeh in jih hvalila, da so dober narod. To je slišal nek sobni slikar iz Loke in jih je, željan po zaslužku, ovadil loški policiji. Loški stražnik je prišel sam iz Škofje Loke ponje in jih odvedel v zapor v Šk. Loko. Loški sodnik je lepo ravnal z njima. Ni se jima godilo slabo, le strah: kaj bo pri preiskavi. To je na Fertičarja tako vplivalo, da je zbolel. Pozneje so jih odpeljali na ljubljanski grad med druge, ki so kaj govorili čez Avstrijo, ali cesarja, ali vojsko. Po petih tednih sta bila oba brez glavne obravnave izpuščena, ker ni bilo nič obtežilnega. Organist je moral kmalu na to k vojakom. Ni bil dolgo na fronti, že se je zvedelo, da je na Ruskem ujet. Nekaj so sumili, da se je dal sam ujeti. Zato je orožnik po Selcih izpraševal. **(Selca)**

V pričakovanju miru

Ves december so krožile govornice, da bodo božični zvonovi zvonili miru. Prazen up! Sv. Očetu, Benediktu XV. se ni izpolnila srčna želja, da bi vojskujoči vsaj za praznike sklenili premirje... **(Stara Loka)**

Drugi viri in literatura

Cerkveni molitvenik, 1905

Enciklopedija Slovenije

Gorenjec, december 1913, 1914

Jean-Paul Bled, Franc Jožef, Ljubljana 1990

Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937
Orts-Lexicon der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder von Oesterreich, Wien 1876
Sava (časopis kranjskih liberalcev), 1914
Slovenski Narod, 1914
Voditelj v bogoslovnih vedah, Maribor 1915, 1916.

O p o m b e

¹ *Župnijska kronika in vojska, leto 1915*, št. 2, str. 135–136; isto, leto 1916, št. 2, str. 121.

² Drugi kraji so v z občinah Stražišče in Mavčiče.

³ Do nedavnega Žirovski vrh nad Gorenjo vasjo.

⁴ Do predkratkim Žirovski vrh nad Zalo.

⁵ Črno vojsko (Landsturm) so sestavljali neaktivni, starejši letniki (med 32. in 42. letom, tudi do 50. leta). Opravljali so službo v zaledju, vendar so jih pošiljali tudi na fronto.

⁶ III. korpus s sedežem v Gradcu je pokrival notranjeavstrijske dežele, torej tudi Kranjsko.

⁷ Lvov, Galicija.

⁸ Golagory, Grode, Wolcza dolna, v Galiciji.

⁹ Pravilno nemški.

¹⁰ Maubeuge, mesto na belgijsko-francoski meji.

¹¹ Franc Jožef, avstrijski cesar, češki in ogrski kralj (18. 8. 1830–21. 11. 1916).

¹² 27. 7. je bila mobilizacija delna.

¹³ Srednje Bitnje.

¹⁴ Molitev ob vojski iz cerkvenega molitvenika leta 1905:

O Bog, ki vojske udarjaš in nasprotnike v tebe zaupajočih z močjo svoje brambe premaguješ, pomagaj svojim služabnikom, ki tvoje milosrčnosti prosijo, da te bomo po zatrti sili svojih sovražnikov v zahvalo brez prenehanja čistili.

O Bog, ki od tebe izhajajo svete želje, dobre misli in pravična dela, daj svojim služabnikom tak mir, ki ga svet ne more dati, da bodo naša srca tvojim zapovedim vdana, in da bodo časi po zatrtem strahu pred sovražniki s tvojo pomočjo varni in mirni.

Udari, prosimo, Gospod, napuh naših sovražnikov in pobij njihovo neukrotnost z močjo svoje desnice. Po Gospodu našem Jezusu Kristusu, tvojem Sinu, ki s teboj živi in kraljuje v edinosti Svetega Duha, Bog od vekomaj do vekomaj.

Amen.

¹⁵ Kriegsfürsorgeamt pri vojnem ministrstvu.

¹⁶ Izidor Cankar (1886–1958), umetnostni zgodovinar, kritik, prevajalec, do leta 1926 duhovnik, diplomat. V omenjenem času (1914–1919) urejal *Dom in svet*.

¹⁷ Premysl, Galicija.

¹⁸ V obeh podobah, tj. v podobi kruha in vina.

¹⁹ Župnik Finžgar je bil tudi občinski tajnik, zato navaja podatke tako za občino, kot za župnijo.

²⁰ V Galiciji sta živeli dve narodnosti, Poljaki in Rusini. Med njima so bile stalne napetosti. Prav julija 1914 naj bi začel veljati med njimi s pogodbo sklenjen

kompromis – po zgledu nekaterih drugih pokrajin monarhije (npr. Bukovine, Moravske) – o narodni in osebni samostojnosti.

²¹ Kalusz, Zydzaczow, v Galiciji.

²² 6. januar.

²³ 6. januar.

²⁴ Gmünd, Sp. Avstrija.

Zusammenfassung

DER ERSTE WELTKRIEG AUS PFARRCHRONIKEN

Pfarrchroniken stellen eine sehr gute Quelle für lokale, politische, wirtschaftliche und soziale Geschichte vor. Für den ersten Weltkrieg auf dem Gebiet von Škofja Loka und in seiner Umgebung, im Poljane- und Selca-Tal sind sie bestimmt die einzigen systematischen Quellen, die uns Ereignisse vom Sarajevo-Attentat bis zur Gründung des SHS-Staates vermitteln. Neben den politischen Ereignissen; die meisten werden von Chronisten auf Grund der Zeitungsquellen interpretiert; ermöglichen sie einen Einblick in die Wirtschaftszustände (Minderung des Geldwerts, Preise, Ernte...) und soziale Verhältnisse (Handwerkerverarmung, Unterstützungen an Angehörige von Einberufenen und Gefallenen...). Sie sprechen über Ankunft von Flüchtlingen, über das Schicksal von Soldaten – Landsleuten, Situationen auf Kampfplätzen, über Frömmigkeiten zu einem günstigen und schnellen Kriegsende...

Auf Grund der Zitate aus fünfzehn Pfarrchroniken aus dreizehn Pfarren entstand eine Geschichte über den Krieg.